

DİCLE İLAHİYAT DERGİSİ

Dicle Theology Journal

Kuruluşu: 2000 e-ISSN: 2667-6273 Yayıncı: Dicle Üniversitesi

Cilt | Volume 27 • Sayı | Issue 2 • Aralık | December 2024

İslam Hukuku ve Müslümanların Açmazları, yazar Nihat Tosun (İstanbul, Safa Yayınları, 2023), 214 sayfa, ISBN: 978-625-99620-2-3

Islamic Law and the Dilemmas of Muslims, author Nihat Tosun (Istanbul, Safa Publishing, 2023), 214 pages, ISBN: 978-625-99620-2-3

Meral SABUN

Dr. Öğr. Üyesi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri, Burdur, Türkiye

Assis. Prof. Dr. Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of
Theology, Basic Islamic Sciences, Burdur, Türkiye

msabun@mehmetakif.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1329-7865>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type

Kitap İncelemesi | Book Review

Geliş Tarihi | Received: 17/10/2024 • Kabul Tarihi | Accepted: 02/11/2024 • Yayın Tarihi | Published: 31/12/2024

Atıf | Cite As

Sabun, Meral. "İslam Hukuku ve Müslümanların Açmazları, yazar Nihat Tosun (İstanbul, Safa Yayınları, 2023), 214 sayfa, ISBN: 978-625-99620-2-3". *Dicle İlahiyat Dergisi* 27/2 (Aralık 2024), 283-286. <https://doi.org/10.58852/dicd.1569298>

Author Contributions: The book review has a single author.

Ethical Statement: Ethical rules were followed during the preparation of this study

Conflicts of Interest: No conflict of interest declared

Ethics Committee Approval: The study subject does not require ethics committee permission.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Yazar Katkıları: Kitap değerlendirmesi tek yazarlıdır.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Etik Kurul Onayı: Çalışma konusu etik kurul iznini gerektirmemektedir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) altında lisanslanmıştır.

İslam Hukuku ve Müslümanların Açmazları, yazar Nihat Tosun (İstanbul, Safa Yayınları, 2023), 214 sayfa, ISBN: 978-625-99620-2-3.

Öz

Eserde mevcut fıkıh birikiminin ortaya koyduğu kuralların günümüzde, toplumsal hayatı düzenlemede yetersiz kaldığı ve bunun da ancak Dinin asıl kaynaklarına dönerek yeniden bir fıkıh ilmi ortaya koymakla aşılacağı iddiası değerlendirilmektedir. Yazar söz konusu algının asıl kaynağını ve sebeplerini ortaya koyarak sorunun mevcut fıkıh ilmindeki yetersizlikten değil, tarihsel süreçte Müslümanların siyasi yönden zayıflaması ve bunun sonucunda ortaya çıkan sosyal ve kültürel dejenerasyondan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Bu bakımdan yazara göre İslam hukuku ile ilgili olarak ortaya atılan ve tartışması yapılan problem fikhî birikimin yetersizliği ile ilgili değildir. Mesele tarihsel süreçte siyasi ve sosyolojik zeminini bulan İslam hukuku kurallarının Müslümanların siyasi ve sosyal yönden gerilemesiyle bu zemini kaybetmesidir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Fıkıh Birikimi, Siyasi Yapı, Sosyal Yapı, Gerileme

Islamic Law and the Dilemmas of Muslims, author Nihat Tosun (Istanbul, Safa Publishing, 2023), 214 pages, ISBN: 978-625-99620-2-3.

Abstract

The work evaluates the claim that the rules established by the existing body of Islamic jurisprudence (fiqh) are insufficient for regulating contemporary social life, and that this issue can only be resolved by returning to the sources of Islam to develop a new discipline of fiqh. The author identifies the root of this perception and its causes, arguing that the problem does not stem from a deficiency in the current science of fiqh, but rather from the political weakening of Muslims throughout history and the resulting social and cultural degeneration. According to the author, the issue raised and debated concerning Islamic law is not related to the insufficiency of the fiqh tradition. The matter is that the rules of Islamic law, which found their foundation in a specific political and sociological context during the historical process, have lost their grounding due to the political and social decline of Muslims.

Keywords: Islamic Law, Fiqh Accumulation, Political Structure, Social Structure, Decline

İslam Hukuku, vahyin ilk indiği andan itibaren tarihsel süreçte Müslümanların Rabbânî hitabı uygulama ve onu hayata geçirme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmış sosyolojik bir olgudur. İslam hukukunun yüzyıllarca İslam toplumunda uygulanabilir olması İslam'ın dinamik yapısını ve Müslüman toplumunun İslâmî ilke ve kurallar çerçevesinde bir medeniyet ve kültür oluşturduklarını göstermektedir. Bu da yüzyıllar boyu Müslümanları bir ve güçlü kılmıştır. II. Dünya savaşının akabinde Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması ve Osmanlıdan parçalanan Müslüman toplumların sömürgeci devletlerin kontrolüne girmeye başlamasıyla birlikte Müslümanlar bölünmüş ve siyasi güçlerini kaybetmişlerdir. Bu gerileme sadece siyasi alanı değil, ekonomik ve sosyal yapıyı da etkilemiştir. Bu da Müslümanların kültürel dejenerasyona uğramaları sonucunu doğurmuş ve Müslümanlar arasında İslâmî ilke ve kuralların sosyal hayata uygun düşmemesi paradoksunu oluşturmuştur. Bu durumda bazı Müslümanlar, sorunu var olan İslam hukuku birikiminin yetersizliğinde görmüş ve mevcut İslam hukuku kurallarının uygulanmasının mümkün olmadığını düşünerek İslam ve sosyal hayatları arasında bir açmaza düşmüşlerdir. Zamanın değişmesi ve Müslümanların siyasi gücünü kaybetmeleri ile birlikte gelinen son durum, İslam hukuku temelinde Müslümanların hayatlarında birçok problemi beraberinde getirmiştir.

Yazar eserinde, İslam hukukunun dinin uygulaması ve pratiği olduğu gerçeğinden yola çıkarak fıkıh ilmine yönelik eleştirilerin geçersizliğini ortaya koymak suretiyle fıkıhın sosyal hayatta varlığını devam ettirmesine katkı sunmayı hedeflemiştir. Bunun için fıkıha yönelik eleştirilerin Müslüman dünyasındaki siyasi güçteki zayıflamadan ve buna paralel olarak ortaya çıkan sosyolojik açmazlardan kaynaklandığını, iddia edildiği gibi bunun fıkıh birikiminin eksikliğinden veya zayıflığından kaynaklanmadığını iddia etmiştir. Fıkıh birikiminin eleştirilip yeniden ele alınması durumunda fıkıhın insan hayatından çekilip alınacağı ve bu şekilde dinin hayatın dışına itileceği tezini ortaya koymuştur.

Kitap kısa bir giriş ve altı bölümden oluşmaktadır. Her bölüm içinde giriş ve sonuç bölümü bulunmaktadır. Bölüm başlıklarının dördünde İslam hukuku ve Müslümanların yaşadığı açmaz, toplumsal değişimin getirdiği sorunlar olarak ele alınırken diğer iki başlıkta zamanın getirdiği yeniliklerin ortaya çıkardığı teknik problemler olarak değerlendirilmiştir. Yazar eserinde anlaşılır, açık ve akıcı bir dil kullanmıştır. Bölüme başlarken önce mesele ile ilgili temel kavramlar ve ön bilgilerle okurun zihnini konuya hazırlamak suretiyle metnin anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Kanaatimizce kitabın bölümlerinin başlarında bölümde işlenecek konunun eserin ana problemi olan *İslam hukukuna yönelik Müslümanların açmazı* meselesiyle ne yönden ilgili olduğunu açıklayan birkaç cümle eklenmesi, konunun bütüncül anlaşılmasına katkı sunması açısından yerinde olurdu. Yazar kitabında modern dönem kaynaklarına yer vermekle birlikte gerekli yerlerde klasik kaynaklara atıfta bulunarak görüşlerini temellendirmiştir.

Yazar birinci bölümde dinî yaşamda fıkıhın konumunu ele almıştır. Yazarın tezine göre fıkıhın sosyal hayatta etkili olamamasının asıl sebebi mevcut fikhî birikimin eksikliği veya zayıflığı değil, İslam'ın siyasî gücünü kaybetmesidir. Yazar bu bölümün başında II. Dünya savaşına kadar yüzyıllardır Müslüman toplumlarda İslam hukukunun uygulandığını ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verdiğini belirterek fıkıh birikiminin toplumun ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kaldığı noktadaki eleştirilerin, siyasi yapının değişmesiyle birlikte dinin sosyal alandaki konumunun tartışılması ve dinde reform taleplerinin ortaya çıkmasıyla gündeme geldiğini vurgulamıştır.

Yazarın kastettiği siyasi değişiklik II. Dünya savaşından sonra Batının İslam âlemi üzerine hegemonya kurmasının üzerine Müslümanların parçalanıp zayıflamasıdır. Bu durumun akabinde dinî ilimlerin ıslah ve tecdidi üzerine yeni bir İslam anlayışı ortaya konarak sorunun aşılabileceği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu da ancak temel dini metinlerin ve temel kaynakların yeniden ele alınıp yorumlanması şeklinde olacaktır. Yazar, tecdid ve ıslah görüşünü iddia edenlerin fıkıha mal olmuş birçok

görüşü fakihlerin şahsi görüşleri veya taklit toluyla fıkhı girmiş hurafeler olarak değerlendirerek fıkhî birikimi itibarsızlaştırdıklarını düşünmektedir. (s. 28) Bu hareketin düşüncesine örnek olarak Hanbelî fakih Tûfî'nin maslahatı ve akli nas ve icmanın önüne almasını göstermiştir. Cemaleddin Afgânî, Muhammed Reşid Rıza, Muhammed Abduh ve Fazlurrahman gibi isimleri bu hareketin temsilcileri olarak zikretmiştir.

Yazar ikinci bölümde *Devlet ve Siyasal Egemenlik Sorunu* başlığı adı altında fıkhın varlığını gösterebilmesi için İslâmî devlet yapısının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Yazar bu bölümde İslam'ın sosyal hayatta uygulanabilir bir din olabilmesi, dini emirlerin yerine getirilebilmesi ve Müslümanların maslahatlarının korunması için toplumu yöneten siyasi bir İslâmî yapının var olmasının zorunluluğuna vurgu yapmıştır. (s. 56) İslam'da ceza hukuku alanında olduğu gibi birçok hükmün devlet mekanizması olmadan uygulanamayacağını belirtmiştir.

Yazarın İslam'ın siyasi boyutunu kitabında ele almasındaki temel saik, İslam'ın siyasi gücünün ortadan kalkmasıyla birlikte Müslümanların içinde yaşadıkları modern hayat, laik ve seküler yapının ve bu hususta Osmanlı'dan sonra örnek bir model oluşturulamamasının etkisiyle İslam'ın siyasi bir gücünün olamayacağı ve sosyal hayatta İslam hukukunun kurallarının işlerlik kazanmasının mümkün olmadığı düşüncesinin yerleşmesidir. Bununla birlikte Müslümanlar sorunun İslam hukukundan kaynaklandığına inanmaya başlamışlardır. Tam da bu noktada yazar sorunun asıl kaynağına işaret etmektedir. O da siyasetin/yönetimin İslam'dan ayrı düşünülmesidir. Bu sebepten yazar İslam'ın sosyal hayatta uygulanabilir olması için İslam'ı referans alan siyasî yapının sosyolojik bir olgu, olmazsa olmaz dini bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır.

Aslolan İslam hukukunun ibadet, muâmelât ve siyaset ile ilgili hükümlerinin iç içe olduğu, biri olmadan diğersinin tam manasıyla uygulanmasının mümkün olmadığıdır. Bu noktada yazarın temel kaygısı Müslüman toplumlarda İslam'ın öngördüğü siyasi yaklaşımın mahiyeti ve öneminin hak ettiği seviyede anlaşılmasındır. Bu bağlamda Müslümanların devlet ve siyaset anlayışına sahip olmasının Müslümanlar için bir zorunluluk olmasının ötesinde bir sorumluluk olduğunu belirtmiştir.

Yazar üçüncü bölümde XXI. yüzyıldaki selefi anlayışın Müslüman toplumlarda ortaya çıkardığı problemleri ele almıştır. Önce selef kavramını, selefi düşüncenin temsilcilerini ve selefi düşünce yapısının özelliklerini, bu düşüncenin tarihsel süreçte nasıl bir siyasî yapıya dönüştüğünü ortaya koymuştur. Böylelikle problemden bahsetmeden önce Selefilik hakkındaki arka planı vererek okurun meseleyi kavramasını kolaylaştırmıştır. Selefilerin fıkhı bakışını ve ortaya koydukları fıkhî yöntemleri açıklayarak fıkhî metodolojide düştükleri hatanın İslam âleminde ne gibi sosyolojik ve siyasi problemlere ve açmazlara yol açtığını örnekleriyle açıklamıştır. Böylelikle yazar İslam hukukunun sosyal hayatta uygulanmasının önündeki en büyük engellerden birinin selefi düşüncenin Müslüman toplumunda açtığı yara olduğunu ortaya koymaktadır. Yazar bu bölümde Neo Selefilik adını verdiği düşüncüyü de ele almıştır. Neo Selefilik, II. Dünya savaşıdan sonra Müslümanların siyasi güç kaybetmeleriyle birlikte hayatın birçok alanında geriledikleri ve bunun çözümünün de Kur'an ve sünnet gibi aslı kaynaklara dayanan yeni bir usul ve fıkhı ortaya koymakla mümkün olacağını iddia eden görüştür. Yazar bu düşüncüyü Ehl-i Sünnetin ortaya koyduğu fıkhî birikimi yok sayması bakımından Selefi düşünceye benzetmiştir. Yazara göre ise sorun mevcut fıkhı birikiminde değil son iki yüzyıldır Batının İslam dünyasını kapsayan sömürgecilik faaliyetleri neticesinde Müslümanların siyasi güçlerini kaybetmeleri ve parçalanmaları, bununla birlikte sosyal alanda da zafiyete düşmeleri ve Batıyı taklide yönelmeleri ve siyasi İslam anlayışından uzaklaşmalarıdır. Tüm bunları ortaya çıkaran en önemli faktörlerden biri de Müslüman toplumlarda sağlıklı bir din eğitiminin verilemeyiştir. (s. 114)

Yazar dördüncü bölümde fikhin sosyal hayatta uygulanması problemine farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Bölümde başta Ramazan hilalinin görülmesi ile ilgili olarak dinî gün ve bayramların tespitinde birlik sağlanamaması probleminden bahsetmektedir. Yazara göre bu hususta hilali gözle görmeyi emreden hadis rivayetlerinin ve bu konudaki fikhî birikiminin esas alınması gerekir. Nas varken astronomik hesaplara göre bu günlerin tespiti nassa muhalefet anlamına gelir. Çözüm teknolojinin verilerini de kullanarak dünyada hilalin ilk görüleceği yeri tespit etmek ve oradan gözlem yaparak hilalin doğuşuna bizzat şahit olmaktır.

Yazar beşinci bölüm başlığını “Sabah Namazının Vaktinin Tespit Meselesi” olarak ele almıştır. Bu bölümde 45-90 derece enlemleri arasında güneşin batışının tam gerçekleşmemesi sebebiyle beş vakit namazın vaktinin tespit edilemediği bölgelerde namaz vaktinin nasıl belirleneceği meselesini ele almıştır. Konunun ana problemi bu olduğu için yazarın ana meseleyi vurgulayan daha kapsayıcı bir başlık tercih etmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

Yazar altıncı ve son başlıkta modern hukuk ve İslam hukukundaki boşanma ve boşanma nafakasının belirlenmesindeki farklılıkların oluşturduğu toplumsal problemlerden bahsetmektedir. Medenî Kanunun yürürlükte olmasının bu meselelerde Müslümanları, inançları ve yürürlükte olan kanunlar arasında bir ikileme ve çıkmaza sürüklediğini belirtmiştir. Özellikle Medenî kanunda eşlere evlenmeye karar verme inisiyatifi verilmesine karşılık boşanmaya karar verme yetkisinin verilmemesini ve boşandıktan sonra karı koca arasında evlilik hukuku bitmiş olmasına rağmen erkeğin eski eşinin nafakasını ödemekle sorumlu tutulmasını hukukî açıdan eleştirmiş, böyle durumların sebep olduğu toplumsal problemlere değinerek bu açıdan İslam hukukunun vazettiği kanunların daha hakkâniyetli olduğunu vurgulamıştır.

Yazar eserde fikhin sosyal hayattaki rolüne yönelik eleştirilerin arkasındaki sosyolojik ve siyasi sebepleri ortaya koyarak önemli tespitlerde bulunmuştur. Bu yönüyle okurun bakışını eleştirilerin ötesinde eleştirinin ortaya çıktığı zemin ve şartlara çevirerek meseleye farklı bir perspektiften bakmasını sağlamıştır. Bu yönüyle eser başarılı bir çalışma olarak değerlendirilmektedir.

Yazar, fikhin dinin uygulama alanı olduğu gerçeğinden yola çıkarak fikhî birikimin eleştirilmesini ve yeniden ele alınması düşüncesini, fikhî önemsizleştirileceği ve İslam hukuku kurallarının sosyal hayattaki etkisini ortadan kaldıracacağı gerekçesiyle reddetmiştir. (s. 27) Hicri ikinci yüzyıldan günümüze kadar gelen fikhî düşüncesi, her ne kadar belirli ilmî çerçeve ve metodoloji ortaya koyarak önemli bir birikimi bizlere ulaştırmış bir bilim olsa da fikhî ilmi, Kur’an ve Sünnet gibi sabit kaynaklara dayanıyor olmakla beraber bu kaynakların anlaşılması ve değerlendirilmesi, nihayetinde bir yorum faaliyetidir. Dolayısıyla fikhin bütünü dokunulmaz değildir. Bu anlamda alimlerin çıkarımları sistematik bir bütünlükle günümüze gelerek güçlü bir kaynak ve veri ortaya koymakla beraber zannî bilgi ifade etmektedir. Ayrıca geçmişte alimlerin gündeminde olmayan veya ihtiyaç duymadıkları için zamanlarına ve içlerinde buldukları sosyal yapıya göre değerlendirdikleri bazı meselelere, zamanın ve toplumların değişmesinin getirdiği yenilikleri dikkate alarak farklı bir perspektiften yaklaşmak ve bazı konuları tekrardan değerlendirmek mümkün ve kimi zaman gerekli olabilir. Kanaatimizce yazarın fikhî eleştiriye kısmen kapı aralayarak mevcut fikhî birikimi üzerine inşa edilen fikhî düşüncenin gerekliliğine değinmesi, fikhî ilminde değişimin hangi çerçevede olabileceğinin sınırlarını çizmesi, konuyu aydınlatmak ve kitabın ortaya koyduğu *İslam Hukukuna Yönelik Müslümanların açmazları* problemine çözüm getirmek bakımından daha kapsamlı ve daha isabetli bir yaklaşım olurdu.